

הלכה כסדרה

**הנחיות הלכתיות
לטיפול בחללים
בזדה השטח**

מנחם אב תשפ"ד

חברי המערכת:

סא"ל הרב אודי שורץ – רע"ן הלכה
רס"ן (מיל') הרב אודי רט – רע"ן הלכה ב'
סרן הרב דודי גרינפלד – מפקד בית המדרש להלכה
סרן (מיל') הרב בנימין צימרמן
סרן (מיל') הרב שלמה קדוש
רב"ט הרב ברכיה יוסף ארז
רב"ט הרב מאיר שלמה חביב
עיצוב: יוגב ברדה

”לקדושים אשר בארץ המה”

”אחרי ה' א-לוהיכם תלכו... להלך אחר מידותיו של הקב"ה... הקב"ה קבר מתים דכתיב 'ויקבור אותו בגיא' - אף אתה קבור מתים"¹.

מצווה גדולה ונכבדה לעסוק בכבוד המתים, והמופקדים על כך נקראים "חברא קדישא", שכן גופו של האדם שימש כנרתיק לנשמתו שהיא חלק א-לוה ממעל. חז"ל הפליגו בחשיבות ההתעסקות במת, ואמרו שהעומד ליד המת בשעת יציאת נשמתו - חייב לקרוע, כמי שרואה ספר תורה שנשרף².

זכות גדולה ויתירה נפלה בחלקם של העוסקים בחללי צה"ל הקדושים, שחרפו נפשם על קדושת השם העם והארץ, והתעלו למדרגה עליונה, שאין כל ברייה יכולה לעמוד במחיצתן.

צה"ל לדורותיו השקיע ומשקיע מאמצים אדירים, כדי לטפל בכבוד המירבי בכל חלל שנפל, לבצע סריקה מקיפה ולהביאו לקבר ישראל באופן המכובד ביותר. הדבר מהווה חלק בלתי נפרד מהמאמץ המלחמתי.

הקובץ שלפנינו עוסק בהנחיות הלכתיות ליחידות הסריקה בצה"ל, בהיבטי הסריקה, האיסוף והטיפול בחלל - בשגרה ובחירום, בחול ובשבת.

1. סוטה יד ע"א.

2. מו"ק כה ע"א.

פרק ראשון - חובת הסריקה והאיסוף

כללי

א. חשיבות יתירה יש לעיסוק בסריקה, איסוף ופינוי החלל ממקום נפילתו, שכן בכך נמנע מהחלל ביזיון¹, מתאפשר לזהותו² ולהביאו לקבורה³, ויש לכך השפעה רבה על חיזוק החוסן הלאומי והמאמץ המלחמתי.

ב. טרם ביצוע הסריקה, יש לוודא שהתקבל אישור לכך מהגורמים המוסמכים (כגון המפקד הממונה בשטח, מצ"ח, ס"פ), בכדי למנוע כל חשש לפגיעה בגופם של המטפלים ובכדי לצמצם את החשש לפגיעה בממצאים עצמם. כמו כן, יש להקפיד על הנחיות הבריאות והבטיחות בעת הסריקה, ובכלל זה להקפיד ללבוש את ציוד המגן (כפפות, מסכות מגן

1. דברים פרק כא פסוק כג, ספרי פרשת כי תצא סימן רכא.

2. זיהוי החלל מאפשר את חלוצות מנהגי האבלות ואמירת הקדיש עליו (שו"ת כתב סופר יו"ד סימן קעד), וכן מאפשר הקמת שם על קברו (שו"ת בנין אב ח"ד סימן סז), שיש בהם משום כבודו של החלל ועילוי נשמתו. כאשר מדובר על חלל נשוי, זיהויו נדרש גם לשם התרת אשתו להינשא, וכבר לימדונו גדולי הפוסקים (שו"ת הב"ח החדשות סימן סד) "כל המתיר עגונה אחת בזמן, כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים העליונה".

3. מלבד המצווה להביא את החלל לקבורה, ישנה חשיבות גדולה בכך שכל חלק של החלל יובא לקבורה בנפרד ולא עם חללים אחרים (טור ושו"ע יו"ד סימן שסג), וכן שכל חלקי החלל יובאו לקבורה במקום אחד (שו"ת יד יצחק ח"ג יו"ד סימן שלז, שו"ת חלקת יעקב יו"ד סימן רה).

וכדומה), בכדי למנוע סכנה או זיהום⁴.

ג. על העוסקים במלאכת הקודש ללמוד את ההלכות וההנחיות הנדרשות לצורך הטיפול בחללים, בכדי לבצע את תפקידם באופן האיכותי והזריז ביותר⁵.

ד. מותר לבצע אימון של טיפול בחללים על חייל חי, מבלי לחשוש לעין הרע, וזאת בצד השימוש בבובות המיועדות לאימון ולהדמייה⁶.

עקרונות הסריקה והאיסוף

ה. ככלל, יש לפעול לאיסוף כל חלקי החלל בכל גודל⁷, בכלל זה: עצמות קטנות, רקמות (כולל פיסות עור),

4. חובה על האדם לשמור על גופו שלא יינזק (רמ"א יו"ד סימן קטז סעיף ה), מה גם שאם יחלה או יינזק לא יוכל להמשיך לעסוק בטיפול בחללים.

5. נטעי גבריאל ח"א פרק מב סעיף ד.

6. ראה דרכי תשובה (סימן כ סק"א) ובחידושי אגדות למהר"ל (גיטין נו ע"א), ו'שומר מצוה לא ידע דבר רע'.

7. חובה לקבור את המת (שו"ע יו"ד סימן שסב ס"א). נחלקו הפוסקים אם מצוות קבורה מדאורייתא נוהגת דווקא בחלל שנמצא ראשו ורובו (משנה למלך הלכות אבל פרק יד הלכה כא), או אף בשיעור כזית (תוספות יו"ט שבת פרק י משנה ה), ויש שציידו שאף בפחות מכך (מנחת חינוך מצוה תקלו אות ב). מעבר לכך ציינו הפוסקים (ראה גשר החיים ח"א פרק טז, סעיף ב, אות א) סיבות נוספות המחייבות איסוף וקבורה אף של חלקים קטנים (ובכלל זה עצמות קטנות, עור, שיניים, שערות וציפורניים), בכדי למנוע טומאת כהנים ובכדי למנוע את ביזיון המת ומטעמים נוספים, גם אם אין נוהגת בהם מצוות הקבורה מדאורייתא. על כן ככלל יש לעשות כל מאמץ בכדי להביא כל חלק מחלקי החלל לקבורה. הכרעה

שיניים⁸, שערות⁹ וציפורניים¹⁰. במקרה של שריפה יש לאסוף גם את האפר של החלל¹¹.

1. כמו כן, יש לאסוף את דם החלל¹², ואף לחפור ולהוציא את העפר הספוג בדם סביבות החלל ולהצמיד אותו לשק החלל¹³ שממנו הגיע הדם. כשהדבר כרוך בטרחה יתירה, וכגון שיש פיזור רב, ניתן להימנע מאיסוף דם מועט¹⁴.

זו מקבלת משנה תוקף לאור הרגישות הציבורית והמחויבות הערכית של צה"ל לחיילים שנפלו בשדה הקרב ולמשפחותיהם.

8. גשר החיים ח"א עמ' קמה.

9. יד דוד אישות פרק ה הלכה א אות יד.

10. רימות אינן טעונות קבורה (דרכי חסד פרק יב אות טו בשם הגרי"ש אלישיב).

11. האחרונים נחלקו האם נוהגת באפר מצוות קבורה (ראה שו"ת בית יצחק ח"ב סימן קנה, שו"ת אחיעזר ח"ג סימן עב, גשר החיים ח"ב פרק יג אות ב ודרכי חסד פרק ז סעיפים ב-ג). למעשה הסכימו האחרונים שגם אם אין חובה לקברו אין להותירו בביזיון (שו"ת מלמד להועיל סימן קיג). נוסף על כך, לעיתים מעורבים באפר ממצאים החייבים בקבורה או מאפשרים זיהוי, ועל כן ישנה חשיבות גדולה באסיפתו באופן מיטבי.

12. יש להבחין בין ג' סוגי דם: דם שיצא מהגוף בחייו, דם שיצא בזמן יציאת הנשמה ("דם הנפש") ודם שיצא לאחר מיתה. לגבי דם הנפש ישנה הסכמה רחבה בדברי הפוסקים שהוא טעון קבורה (ש"ך יו"ד סימן שס"ד ס"ק י"א, וכך מקובל בין האחרונים). לגבי דם שיצא לאחר מיתה נחלקו הפוסקים (פתחי תשובה שם, ס"ק ו'), אך הכרעת האחרונים להחמיר לקברו. לגבי דם שיצא לפני הפטירה, דעת רוב הפוסקים שלא חלה עליו מצוות קבורה כלל (שו"ת ציץ אליעזר, חלק י"א סימן ע, ועיין עוד שבט הלוי ח"ה סימן קעט, וח"ט סימן רמט).

13. ב"ח יו"ד סימן שסד, ש"ך שם ס"ק יא, חכמת אדם כלל קנז סעיף י.

14. בשיעור של פחות מרביעית במקום אחד (גשר החיים ח"א פרק יא אות ה), ובפרט כשהדם ספוג באדמה שיש מקום להחשיבו כקבור.

ז. במתארים מסוכנים או כשישנם שיקולים מבצעיים לצמצם את פעולת הסריקה, יקבע אופן ביצוע הסריקה על ידי המפקד האג"מי הממונה בשטח, תוך התחשבות בשיקולים שיובאו להלן (בפרק סריקה במתאר מסוכן)¹⁵.

ח. כשקיים חשש להימצאות מספר חללים, יש להקפיד לארוז כל אבר ואבר בשקית נפרדת (בהתאם להנחיות)¹⁶. במידת האפשר ראוי להשתדל אף לארוז דם ורקמות בנפרד. ט. יש להשתדל לשמור על שלימות החלל או הממצאים בעת האיסוף¹⁷.

י. יש להקפיד לאסוף בגדים וחפצים של החלל (שלא היו צמודים לגופו בזמן הפטירה) ולארוזם בשק החפצים¹⁸. יא. חפצים שגרמו למותו של החלל (קליעים, סכין וכדו') טעונים קבורה, אולם הרובה או האקדח שגרמו לכך אינם חייבים קבורה¹⁹.

15. יש להשתדל לבצע סריקה חוזרת לאחר שהאיום הוסר.

16. פנקס כיס לסורק ולמפעיל תא"ח (מרץ 2020) פרק ג' הוראות ד-ה.

17. שו"ע שם סימן תג סעיף ו. אמנם נראה, שאם יש קושי גדול להעביר את החלל ללא פירוקו או שיש צורך בכך לצורך הזיהוי, יש להתיר זאת (דרכי חסד פרק ז סעיף ז ומקורו בשו"ת רדב"ז ח"ב סימן תריא, וראה כל בו אבילות (גרינוולד) ח"א עמ' 242).

18. לעיתים הדבר מסייע בזיהוי או בתחקור (דרכי חסד פרק ז סעיף ה). יש להוסיף, כי אף שאין להשתמש בבגדים שהיו על נפטר בשעת פטירתו, אין איסור להשתמש בחפצים ובגדים אחרים שלו, ואף יש בכך משום בל תשחית אם קוברים אותם בחינם עם המת (שו"ע יו"ד סימן שמט סעיף ד).

19. גמרא סנהדרין מה ע"א, שאילת יעב"ץ ח"ב סימן קנח, שו"ת קול מבשר ח"א סימן נח.

יב. הטיפול בחללת צה"ל יתבצע כרגיל²⁰, תוך הקפדה יתירה על כיסוי כל הגוף²¹.

יג. מצוה לטפל באופן מיטבי בחלל צה"ל שאינו יהודי²², והעוסקים בכך דינם כעוסקים במצווה²³.

יד. יש לאסוף ולפנות גם את חללי האויב²⁴, אך אין חובה הלכתית לחפש אחר חלקים הפחותרים מכזית, דם, אפר וכדומה²⁵.

20. נראה שאין איסור נגיעה באשה מתה. ראה לכך יש להביא מכך שמותר לאשה לטפל במת זכר (שו"ע יו"ד סימן שנב סעיף ג), ומה שנאסר באיש כלפי מתה הוא דווקא להלבישה בתכריכים (שו"ע שם) בעוד איבריה מגולים. בנוסף, נראה שאין לחשוש בנגיעה בלבד להרהור, כיוון שהמטפל טרוד בפעילותו ואין לו פנאי להרהר ('בעבידתיהו טריד'. ראה בכל זה בשו"ת רדב"ז ח"ד סימן ב).

21. ראה ש"ך יו"ד סימן שנב ס"ק ב.

22. שו"ע יו"ד סימן שסז סעיף א, דרכי חסד פרק יב סעיף כא. מעבר לכך, חללי צה"ל שמסרו נפשם עבור ישראל, הם בכלל חסידי אומות העולם, שישנה מעלה יתירה בעיסוק בכבודם (בית יוסף יו"ד סימן שסז).

23. דרכי חסד שם.

24. כפי שנהגו גם יהושע בן נון ודוד המלך (יהושע ח, כט, שמואל ב, ח, יג, ומלכים א, יא, טו, וברש"י שם). וראה משיב מלחמה ח"א סימן א (בסופו), בנוסף יש בכך לעיתים חשיבות כקלף מיקוח, ובמקרים מסוימים מאפשר את תנועת הכוחות המתמרנים.

25. לדעת רבים אין מצוות קבורה בחללי האויב (צפנת פענח חלק א סימן כ), וכן אין בהם משום כבוד המת. אך מצווה לפנותם מהשטח, הן משום איסור ניוול המת והלנת המת (גשר החיים ח"ב פרק ב אות ד, הרב נתן אורטנר "קבורת חללי אויב" תחומין ד, עמ' 97), והן משום "לא תטמא את אדמתך" (רמב"ן ומשך חכמה, דברים כא) ובכדי למנוע טומאה לכהנים, ויש בכך גם משום דרכי שלום ומניעת איבה (ראה דרכי חסד פרק יב אות כא). טעמים אלו אינם מתקיימים בחלקים

סריקה ברכב/רק"ח

טו. יש לסרוק בדקדוק את כל פינות הרכב²⁶, ואף לפרק (על ידי איש מקצוע המוסמך לכך) את חלקי הרכב (מושבם וכדו') המפריעים לביצוע הסריקה.

טז. יש לאסוף ולספוג את דם החלל²⁷ באמצעות מגבונים וכדומה. דם שהתייבש יש לגרדו בשפכטל או להרטיבו מעט²⁸ ולהספיגו. במידת האפשר יש להשתדל לצרף את הדם לחלל²⁹ (בשקית נפרדת).

יז. יש לנקות את המושבים או הריפוד הספוגים בדם. במידה והדבר אינו מתאפשר ונותר דם רב על המושבים, יש להסירם ולהביאם לקבורה³⁰. אולם אם לאחר הניקוי נותרו על הריפוד כתמי דם קטנים אין חובה להסירם³¹.

יח. לאחר סיום האיסוף והניקיון, במידה ואין מניעה מצד גורמי המקצוע, מותר לשטוף את הרכב במים, אף שנותרו

קטנים ביותר.

26. דרכי חסד פרק ז סעיף ב.

27. פשוט שדם של פצוע אינו טעון קבורה כלל.

28. לכתחילה אין להמיס את הדם באקונומיקה וכדו' כיוון שמבטל מהדם מצוות קבורה (קובץ הלכות זק"א).

29. שו"ת מהרש"ם ח"ד סימן קיב, אמנם נראה שאין לעכב לצורך כך את קבורת המת.

30. משום שלדעת חלק מהפוסקים חלה על דם זה חובת קבורה ומחשש לטומאת כהנים.

31. כיוון שלדעת רבים אין מצוות קבורה בפחות מרביעית דם.

בו כתמי דם קטנים³², ובמידת האפשר ראוי שמי השטיפה יחלחלו לאדמה.

טיפול בגוף החלל

יט. אין להוריד מהחלל את בגדיו (כולל הנעליים), בפרט אם הם ספוגים בדם³³.

כ. יש לכסות את החלל ובפרט את פניו³⁴, ואין לצלמו שלא לצורך³⁵. אם עיניו פקוחות יש לעצום אותן³⁶.

כא. רצוי לפתוח וליישר את כפות הידיים³⁷, וכן לסדר את צורת הידיים והרגליים של החלל לפני עיטופו³⁸. במידת האפשר יש לסגור את פיו של החלל³⁹. בשטח מאויים ימנעו מפעולות אלו, ויבצעו לאחר מכן בנקודת השחלוף או בתא"ח.

32. עיין במאמרו של הגר"ש פיישר, נועם ח"ב עמ' רלד.

33. בשו"ע יו"ד סימן שסד סעיף ד מבואר שקוברים את ההרוג בבגדיו, ויש לכך שני טעמים: א. כיוון שספוגים בדם המת הטעון קבורה. ב. כדי "להעלות חימה ולנקום נקם". מלבד זאת, אין להוריד בשטח בגדים מהחלל בכדי לא לפגוע בממצאים חקירתיים.

34. משום כבודו. מלבד זאת, אין להסתכל בפני החלל שלא לצורך (גשר החיים ח"א פרק ג סעיף א).

35. שו"ת דבר יהושע ח"א סימן לה, נטעי גבריאל ח"א פרק מב סעיף ח. פשוט שאם יש בכך צורך מבצעי, או צורך הנוגע לכבוד החלל - מותר.

36. שו"ע יו"ד סימן שנב סעיף ד. אם יש קושי בכך - יסתפקו בכיסוי הפנים.

37. ע"פ צוואת ר' יהודה החסיד וחכמת אדם כלל קנח סעיף יא, וכן כדי להקל על זיהויו בטביעת אצבע.

38. גשר החיים ח"א פרק ג סעיף ב.

39. שו"ע יו"ד סימן שנב סעיף ד.

כב. יש להשתדל למנוע טפטוף דם מהחלל בעת נשיאתו, ע"י פריסת שמיכות מתחת לחלל⁴⁰.

התנהלות בזמן הסריקה והאיסוף

כג. בעת האיסוף (וכן בעת סריקת שטח שבוודאות מצויים בו ממצאים) יש להימנע מכלל הפעולות האסורות בפני החלל (כמפורט להלן – פרק ב), אף אם אין מצויים שם אלא ממצאים בשיעור כזית.

כד. כשהדבר נדרש בכדי לשמור על ערנותם או חוסנם הנפשי של הסורקים, מותרים לזמזם לעצמם שירים שקטים⁴¹ או לדבר בכובד ראש בדברים שאינם דברי תורה, וכן לשתות מים⁴² (כמפורט להלן) ובמקום צורך גדול אף לעשן⁴³.

ניקיון לאחר טיפול בחלל

כה. יש לצרף לחלל (בשקית נפרדת) את הכפפות החד פעמיות שהוכתמו בדמו, ואם הדבר אינו מתאפשר ישתדל לשולחם לקבורה.

כו. בגדים או חפצים שהתלכלכו בדם רב (יותר מרביעית) מהחלל, ראוי לקברם עם החלל או על כל פנים לשלחם לקבורה. במידה והינם נצרכים לשימוש, ניתן לנקות את הדם

40. קובץ הלכות זק"א.

41. קובץ הלכות זק"א בשם הגר"א נבנצל.

42. עיין גשר החיים ח"א פרק ה סעיף א.

43. ראה להלן פרק ב סעיף יב.

במים, ולשפוך את המים לאדמה⁴⁴. אם התלכלכו בדם מועט (פחות מרביעית), מעיקר הדין מותר לכבסם או לנקותם כרגיל⁴⁵, אולם בכדי למנוע תקלות יש לשלוח את כל הבגדים והחפצים המוכתמים בדם אל המאנ"ח, ושם יוחלט כיצד לנהוג בהם.

כז. אם נשאר מדם החלל ברכב הפינוי, ינהגו כמפורט לעיל (סעיפים טז-יח).

כח. לאחר גמר הטיפול בחללים יש ליטול ידיים ג' פעמים לסירוגין⁴⁶.

סריקה במתאר מסוכן

כט. ככלל, אין להיכנס למצב סכנה מובהק לצורך קיום מצוות קבורה⁴⁷, אך סכנה פחותה שמקובל להסתכן בה לצורך חשוב אינה בכלל האיסור⁴⁸.

ל. בעת מלחמה, איסוף החללים משדה הקרב מהווה חלק מהמאמץ המלחמתי ומהתנאים להצלחת המלחמה, על כן לעיתים יש מקום לשקול הכנסת כוח סריקה ואיסוף אף תוך סיכון ממשי. לדוגמא, כאשר קיים חשש לחטיפת גופת

44. בינת אדם שער השמחה סימן ב.

45. כמבואר לעיל בסעיפים ז-יח ובהערות שם.

46. שו"ע סימן ד סעיף יח ומשנ"ב שם ס"ק לט.

47. ראה הערת הגר"נ גולדברג בקובץ המעין (מד, ד, עמ' 76) ושו"ת באהלה של תורה ח"ה סימן ז.

48. פת"ש יו"ד סימן קנז ס"ק ג, משפט כהן סימן קמג.

החלל לצרכי מיקוח, או כאשר על גופו של החלל מצויים מכשירים או מסמכים סודיים, וכן כאשר הימצאותו של החלל בשדה הקרב מפריעה להמשכיות המלחמה או פוגעת ברוח הלחימה של החיילים הלוחמים. החלטות כאלה יתקבלו בכובד ראש על ידי המפקדים הממונים, תוך ראיית תמונת המצב השלמה, ותוך בחינת מכלול האפשרויות לביצוע המשימה⁴⁹.

לא. כשמתבצע איסוף במתאר מסוכן, יש לפעול על פי הצורך המבצעי, מבלי לשקול את מידת החיוב בקבורה של הממצאים (לדוגמא, נדרש להקדים ממצא קטן שאפשר ששייך לחלל שטרם זוהה, אף שחובת הקבורה שלו שנויה במחלוקת, על פני ממצאים גדולים ששייכים לחלל שכבר זוהה)⁵⁰.

לב. כשמתבצעת סריקה ברק"מ שצריך להחזירו ללחימה במהירות האפשרית, ניתן להסתפק באיסוף החלקים הנראים לעין (הגדולים מכזית), וכשאינן לכך מניעה בטיחותית מותר לשטוף את הדם במים רבים אל הקרקע⁵¹.

49. עיין דרכי חסד פרק ט.

50. מכיון שכאמור אין ההסתכנות מותרת לצורך מצוות הקבורה אלא משיקולים מבצעיים.

51. יש להשתדל לבצע סריקה חוזרת ברק"מ כשהדבר יתאפשר.

פרק ב' - התנהלות בסביבת החלל

קיום מצוות בפני החלל

א. אין לקיים מצוות בפני החלל⁵² (תוך ד' אמות) ואף בסביבת ממצאים קטנים ממנו⁵³. בכלל זה אין להיכנס לד' אמותיו של החלל עם ציצית או תפילין שאינם מוצנעים, וכן אסור לברך או להתפלל שם. אם החלל נמצא בתוך חדר יש להקפיד לכתחילה שלא לקיים מצוות בכל החדר⁵⁴.

ב. מותר לקיים מצוות כשיש מחיצה בינו לבין החלל⁵⁵.

ג. אין לקיים מצוות בפני חללה, אך בשעת הצורך ניתן להקל במצוות שנשים פטורות מהן (כגון ציצית ותפילין וכדו')⁵⁶.

52. שו"ע יו"ד סימן שסז סעיפים ב-ד, או"ח סימן כג סעיף א, סימן מה סעיף א וסימן עא סעיף ז. שבט מיהודה סימן שמא ס"ק ב, גשר החיים ח"א פרק ה אות ב.

53. שו"ת חתם סופר (ח"ב יו"ד סימן שנג), גשר החיים ח"א פרק ה סעיף א, בפרט אם אלו הממצאים היחידים שנותרו מהחלל (אגרות משה, יו"ד, ח"ב, סימן קנ, קובץ הלכות לאנשי זק"א). אולם לגבי קיום מצוות בפני ממצאים הקטנים מכזית או דם ואפר, שחיוב הקבורה שלהם אינו מוסכם, ניתן להקל במקום צורך (ראה גשר החיים ואגר"מ הנ"ל, ודרכי חסד פרק יב אות ה).

54. ראה משנ"ב סימן מה ס"ק ב, פסקי תשובות סימן כג אות א וגשר החיים ח"א פרק ה אות ב.

55. שו"ע יו"ד סימן שסז סעיף ו, וראה העמק שאלה שאילתא יד ס"ק ו. זקן אהרון ח"ב סימן פה, שו"ת ציץ אליעזר ח"י סימן י.

56. דעת המשנ"ב סימן כג ס"ק ה להקל בזה, ואילו כה"ח (שם ס"ק ג) הביא כמה פוסקים שהחמירו בזה.

ד. אין איסור לקיים מצוות בפני חללים שאינם יהודים⁵⁷.
ה. כאשר מורגש ריח רע בסביבת החלל, אסור להתפלל
וללמוד תורה שם (אף כשישנה מחיצה ביניהם)⁵⁸.

פטור ממצוות למתעסקים בחלל

ו. המטפלים בחלל⁵⁹, החל משלב הטיפול בשטח ועד
להבאתו לקבורה, הם בכלל "העוסק במצווה פטור
מהמצווה"⁶⁰, ורק ישתדלו לקרוא פסוק ראשון של ק"ש
בזמנה⁶¹ (שלא בפני החלל).

ז. כשהדבר מתאפשר מבלי לגרום עיכוב בטיפול בחלל או
פגיעה בכבודו, יעסקו בטיפול בו בתורנות, בעוד האחרים
יקיימו בזמן זה את המצוות המוטלות עליהם⁶². יש להשתדל
במידת האפשר לתאם את המשמרות כך שהחיילים יוכלו
לקיים את המצוות בזמן⁶³.

ח. העוסקים בטיפול בחללים ברציפות, פטורים מקיום מצוות
אף כשמפסיקים למנוחה קצרה לצורך אגירת כוחות להמשך

57. אין בקיום מצוות בפני מת שאינו יהודי משום לועג לרש (עינים למשפט
ברכות יח ע"א, נתיבות הבית על ספר הבתים שער ק"ש שער ה אות ו).

58. עיין שו"ע או"ח סימן עט סעיף ה.

59. ואף בחללי אויב (דרכי חסד פרק יב אות כא).

60. משנה ברכות יז ע"ב, שו"ע יו"ד סימן שסה סעיף א.

61. ע"פ משנ"ב סימן ע ס"ק יט.

62. שו"ע יו"ד שם.

63. דרכי חסד פרק א סעיף ט.

העיסוק במצוות הטיפול בחלל⁶⁴.

ט. אם התחיל לטפל בחלל קודם עלות השחר ולא סיים עד אחר סוף זמן תפילה – פטור מתפילת תשלומין⁶⁵. אולם אם התחיל לטפל בחלל רק לאחר עלות השחר – יתפלל תפילת תשלומין⁶⁶. במידה והטיפול בחלל הסתיים לאחר ארבע שעות (זמניות) וקודם חצות היום – יתפלל בזמן זה⁶⁷.

אכילה, שתיה ודיבור ליד המת

י. אין לאכול או לשתות בפני החלל⁶⁸. כשישנה מחיצה בינו לבין החלל, מותר במקום צורך לאכול שם, ובשעת הדחק יש להקל גם כשאין מחיצה תוך החזרת פניו ממנו⁶⁹, אך באופן כזה אין לברך אלא אם כן הרחיק ממנו ד' אמות⁷⁰.

יא. בשתיית מים יש להקל אף בפני המת⁷¹, אם יש צורך בכך וקשה להתרחק מהחלל.

יב. אין לעשן בפני החלל⁷², ואם יש בכך צורך גדול לשמירת

64. משנה ברורה סימן עא ס"ק יג בשם הר"ן.

65. משנ"ב סימן צג ס"ק ח, ועיין תורת המחנה ח"א פרק טז אות ז.

66. דרכי חסד פרק יב אות א ע"פ המשנ"ב סימן עא סוף ס"ק ד.

67. משנ"ב שם.

68. ש"ך יו"ד פתיחה לסימן שמא ופת"ש שם ס"ק ב.

69. שו"ע יו"ד סימן שמא סעיף א.

70. גשר החיים ח"א פרק ה סעיף א.

71. אך אינו יכול לברך בתוך ד' אמות של המת.

72. שדי חמד מערכת אבילות אות קטז.

ערנותו או יישוב דעתו, או בכדי לדחות ריחות רעים⁷³, יסב פניו ממנו⁷⁴.

יג. אין לדבר בפני החלל דברים בטלים⁷⁵ (בכלל זה שיחת טלפון בעניין שאינו קשור בטיפול בחלל, האזנה למוזיקה וכדו'⁷⁶), וכן שאילת שלום אסורה. מחוץ לד' אמותיו של החלל⁷⁷ וכן כשישנה מחיצה בינו לבין החלל – מותר.

73. דרכי חסד פרק יב אות ו, קובץ הלכות זק"א.

74. חזון עובדיה אבילות עמ' קנא.

75. ב"ח יו"ד סימן שדמ, וש"ך שם ס"ק יא.

76. דרכי חסד פרק א סעיף יא.

77. דרכי חסד שם ע"פ הש"ך.

פרק ג' - שמירת החלל והובלתו

שמירת החלל⁷⁸

א. יש להעמיד שומר ליד החלל⁷⁹ גם כשהוא נמצא במקום סגור ומוגן (משאית, חדר סגור, וכדו')⁸⁰, ולכתחילה יש להקפיד על כך אף כשישנם רק ממצאים קטנים⁸¹.

ב. השומר על החלל פטור מכל מצוות התורה, כמפורט לעיל.
ג. כשקיים חשש לפגיעה בגופו של החלל (כגון בשטח), יש להקפיד שלא לעזוב אותו בלא שמירה אפילו לזמן קצר. אולם, כשאינן חשש כזה, רשאי השומר לעזוב את השמירה לזמן קצר, כגון לצורך תפילה קצרה⁸².

ד. כאשר אין אפשרות לשמור בתוך החדר שנמצא בו החלל (כגון במקרה), על השומר לעמוד בסמוך לו⁸³.

78. הנחיות אלו עוסקות בשמירת החלל בשטח, בתא"ח, ובעת הובלתו וכדומה. דיני השמירה במאנ"ח יפורטו בנפרד.

79. שו"ע יו"ד סימן שמא סעיף ו עפ"י הגמרא במסכת ברכות יח ע"א, בכדי להגן על גופו מפני נזקים שונים.

80. משום כבודו של החלל (ירושלמי ברכות פרק ג הלכה א וראה גשר החיים פרק ה סעיף ד).

81. בספר דרכי חסד (פרק יב סעיף ה, ובהערה שם בשם הגר"מ שטרנבוך) נקט שאין חובת שמירה בעצמות ובאפר, אולם מדברי הגשר החיים (ח"א פרק ה) נראה שדין שמירה נוהג גם בעצמות, וכן משמע בטור יו"ד סימן תג.

82. אגרו"מ יו"ד ח"א סימן רכה, דרכי חסד פרק א הערה 11, הערות הגרי"ש אלישיב ברכות יח ע"א.

83. שו"ת תשובות והנהגות ח"ד יו"ד סימן רעד פרק ד סעיף ו, ומסייג זאת

ה. על השומר להקפיד על הלכות כבוד המת בהיותו בפני החלל, ובכלל זה להימנע מדברי תורה כמפורט לעיל. אף על פי כן, נהוג ששומרי המת אומרים בזמן השמירה פרקי תהילים ותפילות לכבודו של החלל⁸⁴.

ו. יש להשתדל שהחלל ישהה במקרר או בחדר ממוזג⁸⁵, ולכל הפחות יהיה מוגן מפגעי מזג האוויר⁸⁶.

ז. ראוי לדאוג שיהיה נר דלוק או לפחות תאורה דלוקה בחדר בו שוהה המת⁸⁷.

ח. השמירה תתבצע על ידי יהודי. אולם כשהדבר אינו מתאפשר וקיים חשש לפגיעה בגופו של החלל, ניתן לשמרו על ידי חייל שאינו יהודי⁸⁸.

למקרה שאינו יכול לשמור בתוך המקרר.

84. גשר החיים ח"א פרק ה סעיף ד.

85. ראה ש"ך יו"ד סימן שלט ס"ק ד שיש להניח את המת במקום צונן כדי שלא יסריח, והרי סרחון המת הוא בזיון גדול למת ולחיים כמבואר בשו"ע או"ח סימן שיא סעיף ב.

86. ראה בית יוסף יו"ד סימן שנו.

87. מעבר יבוק מאמר שפת אמת פרק טו. אולם במקום צורך ניתן להסתפק בתאורת חשמל.

88. עיין נטעי גבריאל ח"א פרק ט סעיף ח.

הובלת החלל

ט. יש להקפיד בכבודו של החלל בעת הובלתו ממקום למקום⁸⁹, להימנע מלטלטלו שלא לצורך⁹⁰ ולהניחו באופן מכובד⁹¹, כל שלא יגרם בשל כך עיכוב משמעותי בהבאתו לקבורה⁹².

י. מותר לנייד את החלל ברכב ע"י חייל שאינו יהודי, אך ראוי לכתחילה לצרף אליו מלווה יהודי (בכדי לקיים בו מצוות שמירה).

יא. מותר להוביל או לאחסן בקירור חללי צה"ל יהודים ושאינם יהודים יחדיו, אולם ככל שהדבר מתאפשר יש להפריד בין חללי צה"ל לחללי האויב, ולפחות להשתדל להעמיד מחיצה בגובה 80 ס"מ ביניהם⁹³. כשקיים ספק לגבי זהותו של החלל, ראוי להשתדל להפרידו הן מחללי צה"ל והן מחללי האויב הודאיים.

יב. חובה להשתדל שהובלת החלל תעשה בקירור⁹⁴, בפרט

89. שו"ע יו"ד סימן תג סעיף י.

90. גשר החיים ח"א פרק ג סעיף ב.

91. בצוואת ר' יהודה החסיד כתב שאסור להניח מתים זה על גבי זה ושיש בכך סכנה, הובאו דבריו בערוך השולחן (יו"ד סימן שנח סעיף ה).

92. שו"ע שם.

93. ע"פ ירושלמי ע"ז פרק ג הלכה א, שהמת אינו רוצה "לראות" לאחר פטירתו את מי שלא רצה לראותו בחייו.

94. ש"ך יו"ד סימן שלט ס"ק ד.

בימי הקיץ.

יג. המובילים נחשבים ל"עוסקים במצווה", וכן חלים עליהם דיני ההתנהלות בסביבת החלל כמפורט לעיל.

יד. אין לעכב את הובלת החלל לתא"ח או למאנ"ח, אלא כשהדבר נצרך לכבודו או לצרכים חשובים אחרים, כגון להשלמת הסריקה וכדומה.

טו. העומדים בסמיכות לחלל ראוי שילווחו ד' אמות בעת שמוליכים אותו לרכב שמסיע אותו ממקום למקום⁹⁵.

95. ע"פ הגמ' במסכת ברכות יח ע"א וביאור רבינו יונה (שם יא ע"א בדפי הרי"ף). הדברים הובאו להלכה באחרונים רבים.

פרק ד - דגשים לזיהוי בהיכרות אישית⁹⁶

א. ניתן לבצע זיהוי בהיכרות אישית רק כאשר פני החלל (הכולל את העיניים, האף והפה) ניתנים לזיהוי, והמזהים מתבוננים בו ביישוב דעת.

ב. לפני הכנסת המזהים יש לנקות את פני החלל מלכלוך ומדם, לכסות את פניו וגופו בשמיכה, ולדאוג לתנאי תאורה טובים.

ג. כל מזהה יוכנס לביצוע הזיהוי בנפרד (וללא מגע בין המזהים בשלבי הזיהוי), לאחר שיחת הכנה⁹⁷.

ד. הזיהוי יתבצע בנוכחות שלושה גברים (רצוי שומרי תומ"צ) והפירוט יירשם על הטופס בזמן העדות.

ה. לאחר שהמזהה נעמד ליד החלל, יש לחשוף את פני החלל ולבקש מהמזהה להתבונן בו מלפנים ומן הצד, ורק לאחר מכן לרשום את עדותו.

ו. יש לשאול את המזהה על מידת היכרותו עם החלל, מפגשם האחרון, ואת כל פרטיו האישיים של החלל: שמו, דרגתו, תפקידו וכדו'.

96. ע"פ הוראות רבצ"ר.

97. בשיחה זו יש לעמוד על מידת ישוב דעתו של העד, ולהרגיעו לקראת תהליך הזיהוי.

פרק ה' - שבת ויו"ט

עקרונות

א. הטיפול בחלל מצד עצמו, אפילו כשהוא מוגדר 'מת מצווה', אינו דוחה את השבת (מלבד באיסורי דרבנן שונים, כפי שיפורט להלן)⁹⁸. יתירה מזאת, כבודו של החלל שלא יטפלו בו בשבת באופן שכרוך בחילול שבת⁹⁹.

ב. מותר לאסוף את החלל משטח הלחימה בשבת, אף כשהדבר כרוך באיסורי תורה, משום שנוכחות החלל שם מקשה על החיילים העוסקים בלחימה, ובכדי למנוע את נפילתו בידי האויב¹⁰⁰. כמו כן, חלל שמצוי במקום שמצויים בו עוברים ושבים, מותר לפנותו משם, בכדי למנוע חשש לעילפון שעשוי להביא לידי סכנה¹⁰¹. פינוי החלל יתבצע במקום הבטוח הקרוב ביותר בו ניתן לשמור על כבודו של החלל.

ג. מסירת הודעה סדורה למשפחה בידי הגורמים

98. גמ' שבת קנא, שו"ע או"ח סימן תקכו סעיף ג, וראה גם שו"ע שם סימן שיא.

99. משנ"ב סימן תקכו ס"ק יז.

100. בנוסף, לעיתים עצם נוכחותם של סגלי הרבנות המטפלים בחללים, מאפשרת למפקדים להתפנות למשימותיהם המבצעיות הכרוכות בפיקוח נפש. במצב מלחמה, לעיתים הטיפול בחלל כולל בצרכי המלחמה שהותר לעשותם בשבת, על פי הדרשה "עד רדתה - ואפילו בשבת". (גמ' שבת יט, שו"ת הריב"ש סימן קא).

101. הגר"י זילברשטיין בקובץ בית הלל טו, עמ' מה. ועיין גם חשוקי חמד מו"ק

המקצועיים האמונים על כך, נכללת בגדר 'פיקוח נפש' ומותר לחלל עליה את השבת¹⁰². על כן, חלל שאינו מזוהה ולא ניתן לזהותו במקום בו הוא נמצא, מותר לפנותו למקום בו יתאפשר לבצע בו זיהוי ראשוני באופן מהיר ומיטבי (כמפורט להלן). במידה ולא ייגרם בשל כך עיכוב ניכר, יש להשתדל שהנסיעה תתבצע על ידי נהג שאינו יהודי. עם זאת, אין לחלל את השבת לצורך השלמת הזיהוי, אחר שהתקבל זיהוי ודאי שמאפשר את מסירת ההודעה למשפחה.

ד. משימות סריקה לאיתור שו"נ יתבצעו בשבת רק כאשר יש מידע מבוסס על ממצאים במקום הסריקה, וכאשר הצורך בביצוע הסריקה אינו סובל דיחוי. החלטה על ביצוע סריקה כזאת תתקבל בידי רע"ן זו"ק לאחר שהובהרה לו תמונת המצב האג"מית ובתיאום עם רע"ן הלכה.

ה. טיפול בחללי אויב לא יתבצע בשבת, למעט אם יש בכך צורך מבצעי¹⁰³. כאשר ישנה התכנות סבירה שמדובר בחלל צה"ל, ינהגו בו בהתאם למפורט להלן¹⁰⁴.

ו. פעולות סריקה ואיסוף הכרוכות באיסור תורה, יתבצעו

102. כך הורו לנו הגר"א נבנצל והגר"א וייס, וכ"כ בשו"ת אורחותיך למדני ח"ד סימן נא.

103. מצוות הטיפול בחללי האויב אינן דוחות שבת.

104. שהרי גם על ספק סכנה מחללים את השבת. במקרה שבו הסיכוי לכך שמדובר בחלל ישראלי הוא קלוש, דינו כחלל אויב ודאי (עיין ב"י יו"ד סימן שעד בשם רשב"א, ולבוש סימן שעד סעיף ג). ההחלטה על כך תתקבל בידי הגורם הפיקודי הממונה.

בשינוי, ככל והדבר מתאפשר מבחינה מבצעית ומבלי לגרום עיכוב משמעותי.

הכנות מערב שבת

ז. יש לוודא לפני כניסת השבת שתיק הסריקה מזווד כנדרש, מצויות בו יריעות פוליאטילן חתוכות, קופסאות הכפפות והמסכות שבו פתוחות, והפנס, המחשב וערכת טביעת האצבע מוטענים. יש להוציא מהתיק חפצים שאינם נדרשים למשימה.

ח. יש לתדלק ולזווד את הרכב העומד בכוננות מערב שבת, ולפנות ממנו חפצים שאינם נצרכים לפעילות. יש לכבות את התאורה בתא הנוסעים, ולנעול את הרכב במפתח¹⁰⁵.

ט. כשקיימת סבירות גבוהה להפעלה בשבת, ראוי להעמיד בכוננות נהג שאינו יהודי¹⁰⁶, ולהכין אותו למשימותיו מערב שבת.

י. אין לבקש מנהג שאינו יהודי לבצע פעולות שאינן דחופות ברכב הכוננות, כניקוי הרכב ותדלוקו, אך אין למנוע ממנו לעשות זאת מעצמו.

יא. ככלל, אין להטיל על אינו יהודי בשבת משימות שבשלבן יידרש לחלל שבת באופן שכרוך באיסור תורה, מלבד כשהדבר נצרך לשמירה על כבוד המת או לשם זיהוי ראשוני, אף אם

105. ראה תורת המחנה ח"ב פרק מג אות א.

106. ראה חשוקי חמד (מו"ק כו.) שהתיר נסיעה ע"י גוי לצורך כבוד המת.

המשימה נוגעת למוצאי שבת. לדוגמה, אין לומר לאינו יהודי להתייצב במקום בו שוהה החלל מיד בצאת השבת, כאשר בהכרח יידרש ממנו לנסוע לשם כך בשבת עצמה¹⁰⁷. במקום צורך גדול ניתן להקל בכך¹⁰⁸, באישור רע"ן זו"ק.

יב. יש להכין רשימת שיבוץ, דפי משימות, פקודות נסיעה, טפסי הנפקת ציוד וכדו' מערב שבת¹⁰⁹.

יג. חיילים הנמצאים בכוננות יישאו מכשיר סלולרי במצב צלצול (ויקפידו להטעינו קודם השבת). לכתחילה עדיף להכניס את המכשיר הסלולרי לכיס המכנסיים או לחברו לחגורה לפני שבת, בכדי להימנע מטלטולו באופן ישיר¹¹⁰.

כוננות ויציאה למשימה בשבת

יד. מפקד הנמצא בכוננות ונודע לו על אירוע בגזרתו, רשאי להשתמש במכשיר הסלולרי או במחשב, בכדי להתכונן לאפשרות של התפתחות האירוע, גם אם לא התבקש עדיין לטפל בכך, וראוי שיעשה זאת בשינוי.

107. עיין שו"ע או"ח סימן שז ס"ב ומשנ"ב שם. נחלקו הפוסקים (עיין שו"ת יחזה דעת ח"ג סימן לד) האם מותר לומר לאינו יהודי לפני שבת לעשות מלאכה לצורך מוצאי שבת, כשידוע שיעשה לשם כך פעולה בשבת עצמה, ועל כן ככלל אין להקל בכך, מלבד במקום צורך מיוחד ובאישור רע"ן זו"ק.

108. כגון לצורך היערכות מיטבית ללוויה, שיש להחשיבה כדבר מצוה, שיש שהתירו עבורה אמירה לגוי, עיין תורת המחנה ח"ב פרק מט אות ה (וראה שם שעדיף במקרה כזה לומר לאינו יהודי מערב שבת או לרמוז לו אף בשבת).

109. תורת המחנה ח"ב פרק מב אות א.

110. תורת המחנה ח"ב פרק מז אות ג.

טו. רישום שבצ"ק יתבצע באופן דיגיטלי (בטלפון הנייד), וכשהדבר אינו מתאפשר, יכתבו ביד שמאל¹¹¹.

טז. בנסיעה המתבצעת בשבת, יש להניע את הרכב ולכבותו בשינוי (באמצעות החזקת המפתח בין שתי אצבעות שאינו רגיל לסובב על ידן), וכן להעביר את מתגי המערכות (כגון מיזוג אויר, תא הקירור, תאורה וכדו') למצב פעיל לפני הדלקת הרכב¹¹². בזמן הנהיגה עצמה יש לנהוג כרגיל ללא שינוי, מחשש לסכנה.

יז. אומרים תפילת הדרך גם בנסיעה המתבצעת בשבת¹¹³.

טיפול בחלל ופינוי בשבת

יח. אף שגוף המת מוגדר כמוקצה, מותר לפנות את החלל או חלקים ממנו¹¹⁴ למקום המשתמר, ובלבד שיניחו עליו (או על האלונקה שעליה הוא מונח) חפץ שאינו מוקצה, כגון כפפה

111. ראה תורת המחנה ח"ב פרק מב.

112. בכדי שכל המערכות יידלקו בפעולה אחת. תורת המחנה ח"ב פרק מג אות א.

113. תורת המחנה ח"ב פרק לב אות יא.

114. שו"ע שם ופסקי תשובות (שם ס"ק א). לענין חלקים הקטנים מכזית ושאנים ניכרים שהם איברי אדם, יש שהחמירו שאין לאוספם בשבת, אלא יפרסו עליהם שמיכה וכדו' עד מוצאי השבת, אא"כ מדובר במקום שעלולים להגיע שם אנשים ולהתעלף מהמראות, (קובץ הלכות זק"א בשם הגרי"ש אלישיב, קובץ בית הלל גליון טו עמ' מו בתשובת הגר"י זילברשטיין, חשוקי חמד מו"ק כו.). אולם למעשה נראה שכיוון שכיום ישנה רגישות רבה לכל חלק וחלק מהחלל, גם איסוף של חלקים קטנים נכלל בכבוד המת.

חד פעמית נקיה, דסקית וכדומה¹¹⁵. כשאינן חפץ היתר זמין, או כאשר נדרש לפנות את החלל במהירות, מותר לטלטלו ללא שינוי¹¹⁶.

יט. אין לעצום את עיני המת, ליישר את ידיו ולסגור את פיו בשבת, מלבד אם מתאפשר לעשות זאת כלאחר יד¹¹⁷.

כ. מותר לעטוף את החלל כנהוג בימי חול, ע"י הנחת חפץ היתר עליו¹¹⁸.

כא. מותר לטלטל את החלל בכרמלית¹¹⁹ או ממנה לרשות היחיד, כשהדבר נצרך בכדי לשמור על כבודו. יש להעדיף לעשות זאת על ידי הנחת חפץ היתר עליו¹²⁰.

כב. כאשר כבודו של החלל אינו נשמר כראוי במקום, או כשקיים צורך חשוב אחר להסיע את החלל משם¹²¹, מותר,

115. שו"ע או"ח סימן שיא סעיף א.

116. שו"ע שם.

117. נטעי גבריא ח"א פרק ז סעיף א. וראה שם סעיף יא שהמנהג להקל לקשור את הפה וע"י כן לסוגרו (כטלטול מן הצד), אלא שיש לזהר שלא לקשור בקשר של קיימא.

118. כחלק מהצלת המת מבזיון, כיוון שכך מקובל כיום שזהו כבודו של מת (קובץ הלכות זק"א, חשוקי חמד מו"ק כו.).

119. הגדרת כרמלית: שטח שאינו מוקף מחיצות ואינו רשות הרבים, כגון שבילים, נהרות ושדות, ולמעשה כל השטחים הנמצאים מחוץ לעירוב העיר.

120. שו"ע ומשנ"ב שם, חשוקי חמד מו"ק כו.

121. כגון שהמפקדים חוששים שתפקוד החיילים או חוסנם ייפגע בשל הישארות החלל במקום.

בהתייעצות עם רב היחידה, לומר לאינו יהודי להסיע את החלל למתקן החללים, אף כאשר הדבר אינו נדרש בכדי לזהותו. בנסיעה כזו ראוי שיצטרף אל הנהג חייל יהודי בכדי לקיים בו מצוות שמירה¹²².

כג. מותר לצרף את החלל לרכב הנוסע בהיתר (לצורך מבצעי) בכדי להביאו למקום שתתאפשר בו שמירה על כבודו, כל עוד לא יבוצעו פעולות הכרוכות בחילול שבת לשם כך (כגון עצירה או נסיעה מיוחדת)¹²³. כאמור לעיל, מותר לנייד את החלל בשבת אם הדבר נצרך לצורך זיהוי ומסירת הודעה למשפחה.

כד. מותר לפתוח אלונקה בשבת¹²⁴, וכן מותר לכסות את החלל בשמיכות או ביריעות, ובכרמלית יטלטלו את השמיכה או היריעה בהליכה שאינה רציפה עם עצירה כל פחות מד' אמות (2 מ')¹²⁵.

122. כמפורט לעיל (פרק ג'). ואף שנוסע בשבת ויוצא מחוץ לתחום מותר, מכיוון שאינו עושה מעשה בעצמו, אלא הגוי נוהג, ובתחומין שהם מדרבנן, וי"א שרק ברה"ר גמורה יש איסור תחומין, יש להתיר זאת לצורך כבוד המת, בפרט כשיושב ברכב למעלה מ' טפחים, ואף מחוץ לי"ב מיל (עיין שו"ע או"ח סימן תד סעיף א ובמשנ"ב שם). אמנם אם החלל אינו יהודי עדיף שגם המלווה יהיה אינו יהודי.

123. ואף מותר להסיעו מחוץ לי"ב מיל, כיוון שדין המת כחפצי הפקר שאינם קונים שביתה.

124. תורת המחנה ח"ב פרק לט אות ג.

125. קשרי מלחמה ח"ה עמ' 263.

ביצוע סריקה ואיסוף בשבת

כה. הפרדת האצעדות והשימוש בהן יתבצעו כרגיל¹²⁶.

כו. סגירת שק החלל תתבצע באמצעות אצעדה או אזיקון¹²⁷. במידה ואין ברשותם אמצעים אלו, מותר לסגור את השק באמצעות סרט הדבקה או חבל. חיתוך סרט ההדבקה יתבצע בשינוי (כגון בשיניים)¹²⁸.

כז. מותר לפתוח אריזות וקופסאות קרטון, אך יזהר שלא לקרוע במקום הכיתוב¹²⁹.

כח. מותר לגרד בשפכטל¹³⁰ ממצאים מדפנות רק"מ, אך לא מקירות. אם הממצא נמצא במקום גלוי שלא ניתן להסתירו מהעוברים שם מותר להסירו גם מקיר, ויש להעדיף לעשות זאת בשינוי (כגון באמצעות סכין, שאינה מיועדת לצורך זה¹³¹).

126. אין בהפרדת האצעדות איסור ברור של מחתך או מתקן כלי, ולכל היותר יש בכך חשש איסור מדרבנן, המותר לצורך כבוד המת (ראה תורת המחנה ח"ב פרק מ אות ט כעין זה).

127. תורת המחנה ח"ב פרק מ אות ז.

128. תורת המחנה ח"ב פרק מ אות ה.

129. תורת המחנה ח"ב פרק מ אות ט.

130. השפכטל נחשב כלי שמלאכתו לאיסור, ומותר לטלטלו לצורך שימוש בו (לצורך גופו).

131. אסור לגרד קיר בכלי המיועד לכך משום ממשק (חשוקי חמד מו"ק כו. עמ' תכב, ע"פ רש"י שבת עה.) או משום בונה (רמב"ן ור"ן שבת שם), או משום מכה בפטיש (מאירי שם) וכן הורה למעשה הגר"ד ליאור (צהר טו). אולם, כאשר מצויים בסביבה אנשים שעלולים להיבהל ולהתעלף מראיית הדם, יש להקל לגרוד בשבת, וישתדל לעשות זאת בשינוי כגון באמצעות סכין (חשוקי חמד שם). עם

כט. מותר לספוג דם בסמרטוט או במגבון¹³².

ל. אסור לחפור בקרקע לשם נטילת העפר הספוג בדם או בכדי לכסותו¹³³. במקרים חריגים, כשיש חשש שהדם יידרש לזיהוי החלל, יחפרו מעט בכלי שאינו מיועד לחפירה, בכדי לקחת את הנדרש לזיהוי.

לא. מותר לטפס על עץ בכדי להוריד ממנו חלקי חלל¹³⁴, וכן להסיט ענפים וכדו' לשם סריקה תחתם, או בכדי להגיע לממצאים¹³⁵. אם כחלק מהסריקה יש צורך בשבירת ענף, יש לעשות זאת בשינוי¹³⁶.

לב. אסור לנפות אפר ועפר בנפה בשבת לצורך מציאת ממצאים, אלא אם כן הדבר נדרש באופן דחוף לאיתור נעדרים¹³⁷.

זאת, יש להקל לגרד דם בדפנות הרק"ם, שלא שייך בהן איסורים אלו.
132. חשוקי חמד מו"ק כו. והוסיף, שאין לסחוט את הברד הספוג בדם אך אין להחמיר שלא לספוג מחשש שמא ייסחט, כיוון שגם אם נסחט הרי שאינו מתכוון לכך כלל.

133. חפירה לשם נטילת העפר אסורה מדרבנן (כדין מלאכה שאינה צריכה לגופה), ולא הותרה אף לכבוד המת.

134. עיין חשוקי חמד מו"ק כו..

135. כשם שהתירו לצדד אבני בית הכסא משום כבוד הבריות (שו"ע ורמ"א או"ח סימן שיב סעיף א).

136. אסור לשבור ענפים בשבת משום מלאכת קוצר. אך מכיוון שהסורק אינו מעוניין בעצם הקצירה, ובנוסף שבירת הענף מקלקלת את הצמת, יש להתיר לעשות זאת בשינוי (כגון בגב היד).

137. אסור לנפות חול ועפר בשבת משום מרקד (ירושלמי שבת פרק ז הלכה ב, רש"י שבת עד ע"ב ד"ה שבע). במקרים מיוחדים, כשישנה היתכנות לממצאים

לג. מותר לאסוף בגדים המוכתמים בדם¹³⁸.
 לד. איסוף חפצי מוקצה של החלל, יתבצע בשינוי, וכשהדבר אינו מתאפשר, יניח עליהם חפץ היתר ויטלטל¹³⁹.
 לה. כאשר חפצי החלל נמצאים בכרמלית, יטלטלם על ידי שני בני אדם, או פחות פחות מד' אמות. קודם הכנסת החפצים לרשות היחיד, יש להניחם על גבי מקום פטור¹⁴⁰.
 לו. אין לפרק חלקים ברק"מ¹⁴¹ בכדי לנקותו, אלא אם הדבר נדרש לצורך החזרתו המיידית לפעילות מבצעית, או שנדרש במסגרת סריקה לאיתור נעדרים.

כתיבה ומילוי טפסים

לז. מילוי הטפסים הנדרשים לצורך פינוי החלל יתבצע במידת האפשר באופן דיגיטלי, וכשנדרש להדפיס, ילחצו על פקודת ההדפסה בשינוי (באמצעות גב האצבע או באמצעות חפץ)¹⁴².

שיסייעו לברר את גורלם של שו"ג, יש להקל בכך בצירוף דעת האגלי טל (זורה אות ג ס"ק ב), שאין בכך איסור תורה, כיוון שהממצאים שהוא רוצה בהם נותרים בנפה והפסולת יורדת למטה, שלא כדרך הברירה הרגילה.

138. בספר חשוקי חמד מו"ק כו. צידד להתיר רק ע"י חפץ היתר, ואם חלק מהבגד נקי אף ללא חפץ היתר.

139. קשרי מלחמה ח"ה סימן כה, ע"פ שו"ע או"ח סימן שלד סעיף ב וסעיף יז ומשנ"ב שם.

140. קשרי מלחמה שם.

141. משום שיש בכך איסורי מלאכה רבים בשבת.

142. תורת המחנה ח"ב פרק מב אות ב.

לח. כתיבה ידנית תתבצע במידת האפשר על ידי אינו יהודי, וכשהדבר אינו מתאפשר יכתוב בשמאל (רק אם הכתב קריא), ויסתפק בקשקוש במקום חתימה, ובסימון קו במקום "וי" או "איקס"¹⁴³.

לט. סרטוטים מדויקים הנעשים לצורך פעולת סריקה שמתבצעת בשבת, שלא ניתן לעשותם ביד שמאל, יעשו כרגיל¹⁴⁴.

מ. הודעה לחמ"ל הנפגעים ולכלל הגורמים הרלוונטיים על זהות החלל או על תהליכי הזיהוי תתבצע כרגיל.

זיהוי

מא. אם מצב החלל מאפשר זאת, ירכשו טב"א מהחלל בהקדם האפשרי אף בשבת. במידת האפשר הרכשת טביעות האצבע תתבצע בשינוי (באמצעות לחיצה עם גב האצבע על כפתור ההפעלה)¹⁴⁵.

מב. ככל שאין בכך תועלת לכבודו של החלל, יש להעדיף לטלטל את מכשיר קריאת הטב"א אל החלל ולא את החלל

143. תורת המחנה ח"ב פרק מב אות א.

144. פעולת סריקה נעשית כאמור בשבת רק במקום חשש לפיקו"נ, והסרטוט נחוץ לצורך ביצוע המשימה (תיעוד האיזור הנסרק, מיקום ממצאים וכדו').

145. הליך טביעת האצבע מתרחש כולו באופן דיגיטלי ולכך אסור מדרבנן לרוב הדעות, ובנוסף לכך הינו מהיר ומדויק. אך לכתחילה יש לבצע פעולה זו בשינוי במידת האפשר.

אל המכשיר¹⁴⁶. בתהליך ההרכשה ראוי לטלטל את יד החלל
אגב חפץ היתר¹⁴⁷.

מג. אם נדרש לנסוע ברכב לצורך הזיהוי, יסעו לכתחילה עם
נהג גוי, ובדלית ברירה רשאים לנסוע בעצמם.

מד. כשלא ניתן להרכיש טב"א, יש לבצע זיהוי בהיכרות
אישית. הזיהוי יתבצע תוך צמצום בחילול שבת בהסעת
המזהים. תיעוד הזיהוי יתבצע באופן ממוחשב (ובמידת הצורך
יעתיקו את המידע לטופס ידני אחר השבת), וכשהדבר אינו
מתאפשר, ישתדלו לבצעו ביד שמאל¹⁴⁸ ובאופן קצר ותמציתי.

מה. לצורך הזיהוי מותר לנקות את פני המת במגבונים
לחים¹⁴⁹ וכדומה¹⁵⁰.

146. מכשיר טב"א נחשב כלי שמלאכתו לאיסור המותר בטלטול לצורך השימוש
בו. מת נחשב כמוקצה מחמת גופו, ולכן עדיף לטלטל את המכשיר אל החלל
ולא להיפך.

147. ככל ואינו גורם לבזיון כלשהו לחלל, וכגון שיתפוס יחד עם יד החלל כפפה
חד פעמית נקיה וכדו'.

148. או בהחזקת העט בין האצבע לאמה ללא עזרת האגודל (אם הכתב קריא
באופן זה).

149. משנ"ב סימן שיא. האחרונים נחלקו לגבי השימוש במגבונים לחים בשבת,
יש שאסרו (מנחת יצחק ח"י סימן כה, חוט השני מלבן אות לג), יש שהתירו כשאין
דוחק הרבה את המגבון (שבט הלוי ח"י סימן נח, שש"כ פרק יד סעיף לז) ויש
שצידדו להתיר להשתמש כרגיל (מנחת אשר ח"א סימן יד-יז, שו"ת אשר חנן
(אפללו) ח"ו סימן יב). מכיוון שמדובר לכל היותר באיסור דרבנן, יש להתיר זאת
לצורך כבוד המת.

150. את המגבונים המוכתמים בדם יש לצרף אל שק החלל.

חזרה לבסיס

מו. כשנסתיימה פעילות הסריקה והאיסוף במקום שניתן לשהות בו מבחינה ביטחונית ובטיחותית, לא ייסעו משם לבסיס אלא אם מצוי להם נהג שאינו יהודי¹⁵¹ או רכב חשמלי¹⁵².

מז. במידה והשהות במקום אינה אפשרית מבחינה ביטחונית או בטיחותית או אם נדרשים למנוחה לקראת המשך הפעילות, ייסעו למקום הקרוב ביותר שיכולים לשהות בו, ורק במידה ונדרשים מבחינה מבצעית להגיע לבסיס, כגון, כשהרכב או הציוד נדרשים לפעילות אחרת, ייסעו לשם. במצבי ספק יוועצו ברב היחידה¹⁵³.

נקיון

מח. מותר להתרחץ אחר ביצוע הסריקה, במים פושרים, או במים שחוממו בדוד שמש, אך אין להשתמש לשם כך במים שחוממו במערכת המופעלת בחשמל או בגז¹⁵⁴.

151. תורת המחנה ח"ב פרק לו אות ה.

152. נהיגה ברכב חשמלי כרוכה לרוב הדיעות באיסורי דרבנן שהותרו לצורך חזרה של היוצאים להציל (תורת המחנה שם). עם זאת, כשקיימת אפשרות לנסוע על ידי נהג שאינו יהודי יש להעדיף זאת, משום שאמירה לאינו יהודי קלה יותר מביצוע איסורי דרבנן רבים על ידי ישראל.

153. תורת המחנה שם.

154. תורת המחנה ח"ב פרק לח אות א.

מט. יש להיזהר מסחיטת השערות, ולמנהג האשכנזים יש להקפיד להשתמש בסבון נוזלי¹⁵⁵.

נ. מותר לנער חול מהבגדים, וכן להסיר קוצים שנתפסו בהם¹⁵⁶.

נא. מותר לנער אבק ממדי ב', כיוון שאין מקפידים מאוד על ניקיונם¹⁵⁷.

נב. אין לנקות בוץ מהבגדים, אך ניתן להסיר את השכבה החיצונית באמצעות גירוד בציפורן. אם הבוץ יבש, למנהג האשכנזים אין לגרדו מפני שדומה לטחינה¹⁵⁸.

נג. מותר לנקות בוץ מהנעליים ע"י שפשוּפּם בסלע או קורת עץ או קרקע מרוצפת וכדו', אך לא על גבי ברזל חד¹⁵⁹.

נד. מותר לנקות את הנעליים מאבק במטלית וכדו', אך אין לצחצחם או לנקותם במברשת¹⁶⁰.

נה. אסור לשטוף או להשרות בגדים מלוכלכים במים, אך מותר לשטוף או לנענע במים נעלי עור (מלבד השרוכים) וכן שאר בגדים העשויים מחומרים אטומים כגון גומי ופלסטיק,

155. תורת המחנה שם.

156. תורת המחנה שם אות ג.

157. תורת המחנה שם.

158. תורת המחנה ח"ב פרק לח אות ד.

159. תורת המחנה שם אות ה, ובאם הבוץ יבש לאשכנזים יש ליזהר שלא לפוררו. בנוסף לפני נקיון סוליות הנעליים יש לבדוק שלא נדבקו ממצאים השייכים לחלל.

160. תורת המחנה שם.

ואף להסיר את שכבת הבוץ העליונה תוך כדי ההדחה¹⁶¹.
נז. אין לתלות בגד רטוב לייבוש (אא"כ הוא מלוכלך וניכר
שלא כובס), וכ"ש שאין לייבשו בקרבת תנור וכדו', אך מותר
לתלותו במקום הרגיל (כגון במתלה)¹⁶².

חוסן

נז. ישנה חשיבות גדולה לביצוע שיחת חוסן בסמוך לאירוע
מורכב, והמפקדים אף רואים בכך "חובה". כשיש צורך לבצע
שיחת חוסן בשבת לאחר אירוע מורכב, מותר לעשות זאת,
אף אם הדבר כרוך באיסורי דרבנן (שיחת טלפון, אמירה לגוי
וכדו'). כאשר ע"פ גורמי המקצוע, המטפלים זקוקים לשיחה
זו בכדי למנוע מהם נזק נפשי חמור, שעשוי לפגוע ביכולתם
לטפל בחללים בהמשך, יש לשקול ביצוע שיחה כזו אפילו
אם הדבר כרוך בחילול שבת מן התורה, כגון שהמרצה יידרש
לנסוע לשם כך, באישור רב היחידה.
נח. שיחת חוסן שגרתית, לא תיקבע לשבת.

161. תורת המחנה ח"ב פרק לח אות ו.

162. תורת המחנה שם אות ז.

פרק ו - תומאת כהנים

א. אסור מהתורה לכהן לגעת בחלל, לשאת אותו (אף מבלי לגעת בו), להיכנס לחדר שהוא מצוי בו או לרכון מעליו¹⁶³. איסורים אלו נוהגים גם בחלקים קטנים מן החלל¹⁶⁴, ואף בבגד הספוג בדמו¹⁶⁵.

ב. אסור לכהן לנהוג ברכב שמסיע את החלל¹⁶⁶ ואף לא לשמש כמלווה לנסיעה כזאת¹⁶⁷, אפילו כאשר תא הנהג נפרד מהמקום בו שווה החלל.

ג. מותר לכהן לגעת בחפץ שנטמא במת¹⁶⁸, אך אסור לו לגעת בחפץ או באדם בזמן שאלו נוגעים במת¹⁶⁹ או מאהילים עליו.

163. רמב"ם הלכות אבל פרק ג, הלכות תומאת מת פרקים א-ג.

164. רמב"ם שם.

165. רמב"ם הלכות תומאת מת פרק ד הלכה יג.

166. עיין שו"ת מעשה חושב (הלפרין ח"ד סימן לו) שיש לחשוש בכך לטומאת היסט.

167. אף שאין חשש היסט בעליית הכהן למשאית (קשת נחושה סימן צא), נכון להמנע מכך, מכיוון שלדעת רבים יש בכך איסור משום טומאה בחיבורין (שהרי נוגע באוהל המת), וכמבואר להלן. במקרה והחלל עטוף, ומונח ברכב במקום שאינו מקורה, מותר לכהן לשמש כמלווה, מכיוון שאין המת נוגע ברכב, והרכב אינו נטמא במשא (רמב"ם הלכות תומאת מת פרק א הלכה ט), אך לא ישמש כנהג (מחשש טומאת היסט כנ"ל).

168. רמב"ם הלכות אבל פרק ג הלכה ב, רמ"א יו"ד סימן שסט.

169. ראה קשרי מלחמה ח"ה פרק יח, שנחלקו בזה הראשונים (ועיין מנחת חינוך מצוה רסג-רסד שהסתפק בזה, ומג"א סימן תט ס"ק ה ומחה"ש שם, וביה"ל שם, שנחלקו בזה), ולכן יש להחמיר בזה (קשרי מלחמה שם).

ד. אסור מדרבנן לכהן לעמוד בתוך ד' אמות (2 מ') של החלל¹⁷⁰.

ה. על אף האמור לעיל, מצווה על הכהן לטפל ב'מת מצווה' – כאשר אין יהודים אחרים¹⁷¹ (המצויים בקרבת מקום, או שניתן להזמין באמצעות הטלפון¹⁷²) שיכולים לטפל בפינוי קודם שיבוא לידי ניוול וביזיון¹⁷³, ובלבד שלפחות רובו של המת או ראשו מצויים שם¹⁷⁴.

ו. כהן שנטמא לראשו או רובו של חלל, משום שחל עליו דין 'מת מצווה', רשאי להמשיך לטפל בשאר חלקי החלל¹⁷⁵,

170. שו"ע יו"ד סימן שעא סעיף ה.

171. נחלקו האחרונים אם מותר לכהן להיטמא למת כשיש שם גויים שיטפלו בו אך לא יהודים. בשו"ת צמח צדק (שניאורסון) סימן רלח התיר לכהן להיטמא מכיוון שגנאי למת שייקבר ע"י גויים, והותר משום כבוד הבריות. מאידך בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ק סימן רפט) אסר זאת. אך בשדי חמד (אבילות אות קיב) ובמשמרת שלום (הל' שמחות, מת מצווה) הסכימו לצמח צדק, וכן פסק בגשר החיים (ח"א פרק ו אות ז) ודייק כן מדברי שו"ע (יו"ד סימן שעד סעיף ג) "איזהו מת מצווה? שמצאו בדרך או בעיר של עובדי כוכבים, ואין לו קוברים", שמשמע שאף שמצויים שם גויים נחשב מת מצווה כיוון שאין שם יהודים.

172. דרכי חסד פרק ב סעיף ב ובהערה.

173. דרכי חסד שם.

174. שו"ע יו"ד סימן שעד. וראה באגרות משה (יו"ד ח"ב סימן קג) שמותר לכהן להיטמא גם כשרק ראשו או רובו קיימים, אמנם בדובב מישירים (ח"א סימן כד) משמע שהסתפק בכך. ועיין טור ורעק"א (יו"ד סימן שעד) שכן הדין בשדרה וגולגולת, ובשו"ת קול מבשר (סימן א) הוכיח שדי באחד מהם.

175. שו"ע יו"ד סימן שעד סעיף ב. והסתפקו האחרונים (ראה דובב מישירים שם, חזון איש יו"ד סימן ר"ח, ו) אם רק לכהן שנטמא לראשו ורובו מותר להיטמא

ואפילו כשבין כך הגיעו אחרים שיכולים לטפל בו, רשאי להמשיך ולסייע להם¹⁷⁶.

ז. אין לשבץ כהן ביחידה שעיקר ייעודה הוא טיפול בחללים¹⁷⁷ (כגון ביחידות הסריקה, במאנ"ח וכדומה), אך מותר לכהן לשמש כרב צבאי בקבע או במילואים, אף שייתכן ויזדמן לו לטפל בחללים הנכללים בגדר 'מת מצווה', מתוקף תפקידו¹⁷⁸.

ח. בשטחי לחימה, אף שמצויים במקום חיילים אחרים (שאינם כהנים), במידה והם עסוקים באופן אינטנסיבי

לשאר איברים, או שכיוון שנמצא ראשו ורובו של מת זה, מותר לכהן להיטמא לשאר איברים לכתחילה. ובשבט הלוי (ח"ח סימן רנט) משמע שכיוון שקיים ראשו ורובו של מת, מכיוון שחלה מצוות קבורה גם על שאר האיברים, הותר גם לכהן להיטמא לאיברים אלו לפי גדרי מת מצווה. אך יש שהחמירו שלא להיטמא במקרה כזה לדם המת בלבד (דברי מלכיאל ח"ה סימן קמ).

176. נחלקו הפוסקים עד איזה שלב מותר לכהן להמשיך להיטמא למת מצוה שהחל את הטיפול בו. יש שכתבו שכאשר הגיעו מספיק אנשים שיכולים לטפל בחלל, הכהן צריך להפסיק להיטמא לו (רמב"ן בתורת האדם ע"פ מסכת שמחות פרק ד הלכה טז, ט"ז יו"ד סימן שעד ס"ק א בשם רש"ל ורוקה, ערוך השולחן יו"ד סימן שעד סעיה ה), ויש שהתירו לו להמשיך ולהיטמא ככל ויש בכך כבוד למת (רא"ש הלכות טומאה סימן ב ע"פ ירושלמי נזיר פרק ז הלכה א, טור יו"ד סימן שעד, תפארת למשה שם). אמנם כבודו של חלל צה"ל גדול (משפטי עוזיאל ח"ו סימן קל), ויש מקום לסמוך גם על שיטת ר"ת שמותר לכהן שנטמא באותו היום להמשיך להיטמא, אף על פי כן מכיוון שיש כאן חשש לאיסור מהתורה, ראוי לכהן להמנע מלהמשיך ולהיטמא לחלל כל עוד ואין בכך סיוע לזירוז הטיפול בחלל.

177. ראה שו"ת חת"ס יו"ד סימן שלח שאין לכהן לשמש כרופא העוסק בקביעת מוות, וקשרי מלחמה ח"ה סימן יט שאין לשבץ כהנים במחלקות הסריקה.

178. שבט הלוי ח"ג סימן קסד. ומכיוון שבמקרה כזה החלל מוגדר כמת מצוה.

בלחימה או בתמיכתה הישירה ולמעשה אינם פנויים לטפל בחלל, נידון החלל כ'מת מצווה'¹⁷⁹.

ט. במקום שאינו מאוים, כאשר מצויים בסביבתו של החלל חיילים שאינם מיומנים במלאכת הטיפול בחללים, ישתדל הכהן להדריך אותם כיצד לטפל בחלל ולפחות לכסות אותו (אף אם בשל כך יצטרך להיכנס לד' אמותיו) עד להגעת איש רבנות מקצועי שאינו כהן.

י. במקרים ייחודיים, כאשר לכהן ידע מקצועי ייחודי, שיסייע להבאת החלל לקבורה או למניעת ניוולו (כגון שהכהן מומחה בניווט באותו תא השטח שמצוי בו החלל¹⁸⁰), או שעשוי לזרז באופן ניכר את מסירת ההודעה למשפחתו, וכן כשהידע המקצועי הייחודי שלו נדרש למשימות חיוניות הקשורות בחקר המוות או באיתור שבויים ונעדרים, יעשה ככל הנדרש תוך השתדלות למעט באיסורי טומאת כהן ואחר שיועץ ברב היחידה¹⁸¹.

יא. אם ישנו צורך מבצעי לפנות את החלל (אף אם אינו יהודי) משדה הקרב באופן בהול, כגון כשיש חשש לחטיפת

179. עיין חזו"א יו"ד סימן ר"ט סקי"ג שכיוון שהלוחמים טרודים במלחמה, אף שיש שם רבים נחשב המת כמת מצווה.

180. דרכי חסד פרק ז, סעיף א.

181. דרכי חסד פרק יב, אות י.

הגופה או חלקים ממנה¹⁸², אין להימנע מלשלוח כהן לבצע משימה זו בהתאם לצורך המבצעי.

יב. כשאין מצויים מזהים שאינם כהנים, ואין אפשרות לבצע באופן מהיר זיהוי ראשוני אחר (כגון זיהוי בטביעות אצבע), מותר לכהן להיכנס לתוך ד' אמותיו של החלל (עד למרחק ארבעה טפחים (40 ס"מ) ממנו¹⁸³) בעודו מצוי מחוץ למבנה, בכדי לבצע זיהוי בהיכרות אישית, שיאפשר את מסירת ההודעה למשפחה. לכתחילה יעמידו מחיצה בגובה 80 ס"מ בין הכהן לבין החלל¹⁸⁴, או שהכהן יעמוד תחת כיפת השמים

182. אף שאין דין מת מצווה באיברים כנ"ל, ההיתר כאן הוא משום ספק פיקוח נפש, וכשם שהתירו לחלל שבת עבור זה. לפי זה, גם באבר מן החי יש להתיר לכהן לטפל כשיש חשש כזה, אף שאין בו דין "מת מצווה" (שהרי אינו חייב בקבורה, ראה חזון עובדיה ח"א עמ' שצא שהאריך בזה).

183. לדעת הש"ך (יו"ד סימן שעא ס"ק יח) כשהמת אינו במקום קביעותו (דהיינו בקבר) אינו תופס ד' אמות, ויש שכתבו שתופס רק ד' טפחים (קיצור שו"ע גנצפריד סימן רב ס"ק ח), ויש הסוברים שבכל מקרה אסור להיכנס לד' אמותיו (דרישה וערוה"ש שם). מכיוון שכל האיסור הוא רק גזירה מדרבנן, וטעם רבים מהאוסרים (בהלווייה) הוא משום שיש חשש שיכניסו המת קרוב אליו פתאום, מה שאינו שייך כשמונח במקום מסויים לצורך זיהוי, יש להקל בזה בשעת הצורך. אמנם בפת"ש (אהע"ז סימן יז ס"ק קד) יש שהחמירו שאין לכהן להיכנס לד' אמותיו של מת לצורך זיהוי, ויש שהתירו רק במקום עגינות, אך מכיוון שיש רבים הסוברים שבמת שאינו במקום קביעותו אין שייך איסור זה (ולכן התירו ללוותו), יש להקל בכך אף לצורך זיהוי (ונראה שאף למזהה שני), ובפרט כשנצרך לשם הודעה למשפחה, ולכתחילה יעשו מחיצה י' טפחים ביניהם (ראה אגרות משה יו"ד ח"א סימן רמט).

184. ע"פ שו"ע שם שאפ"ל בקבר מחיצה מועילה להיכנס עד ד' טפחים, ועיין

והחלל ישהה בחדר סמוך לפתח.

יג. בשבת, כשאין אפשרות אחרת, יש להעדיף זיהוי ראשוני הכרוך בטומאת כהן על פני פעולות הכרוכות בחילול שבת מן התורה. לדוגמא: יש להעדיף זיהוי בהיכרות אישית על ידי כהן, על פני ניווד החלל (או מזהים אחרים) למקום מרוחק שיוכלו לבצע זיהוי מבלי להידרש לטומאת כהן¹⁸⁵.

שבט הלוי (ח"ח סימן רסב) שהכריע שאין לסמוך להיכנס לתוך ד' אמות של מת בלי הפסק מחיצה.

185. טומאה היא לאו שאינו שוה בכל, ואיסור חד פעמי, משא"כ מלאכות שבת. אך יש להעדיף לבצע מלאכות דרבנן רבות, מאשר שהכהן יעבור על איסור דאורייתא של היטמאות למת.

